

DISKRETNİ ŠARM MANJŠIN

POVZETEK

Množica vplivnih manjšin v sodobnih razvitih družbah in večja strpnost do manjšin in do razlik med skupinami kažejo, da se spreminjajo vzorci odnosov med manjšino in večino. Večajo se zlasti možnosti vpliva manjšine na večino. Prikazala sem nekatere socialnopsihološke značilnosti diskretnega in posrednega vpliva manjšine na večino, ki izhajajo iz raziskav Moscovicija in sodelavcev. Pomemben negativni dejavnik vpliva manjšine je morebitna socialna izključenost manjšine, ki povzroča negativno socialno primerjavo večine z manjšino. Diferenciacija socialnih elit in homogenizacija izključenih skupin v razvitih družbah lahko pomembno ogrozi emancipatorne in demokratske dosežke poindustrijske modernizacije.

Ključne besede: manjšina, večina, konformizem, socialna kategorizacija, primerjava med skupinami, socialno vključevanje / izključevanje

* Fakulteta za družbene vede
Univerza v Ljubljani

NASTAJANJE MANJŠINSKE DRUŽBE

Drugo polovico 20. stoletja so močno zaznamovala gibanja ustvarjalnih manjšin, ki so usodno pripomogla k družbenim spremembam v tem obdobju. Tako so npr. emancipacijska gibanja mladih, predvsem študentov desinhronizirala proces odraščanja in emancipirala mladost od adolescentskega moratorija. Ženska gibanja so problematizirala delitev družbenih vlog po spolu. Uspešno uveljavljanje žensk v javnosti in zasebnosti pa je relativiziralo razliko med javnim in zasebnim. Uveljavljanje različnih subkultur je ukinilo monopol elitne kulture nad umetniško produkcijo in monopol množične kulture nad porabo in prostim časom itd. Manjšinskim skupinam lahko pripišemo velik del **ključnih družbenih inovacij**: širjenje in poglobljanje ekološke zavesti, relativiziranje razlik med zasebnim in javnim ter družbenimi sferami nasploh, detabuizacijo spolnosti in užitka, uvajanje novih družinskih in partnerskih oblik, afirmiranje drugačnosti in strpnost do le-te.

Družbene spremembe se kažejo predvsem v tem, da se danes v sodobnem svetu zmanjšuje pomen tradicionalnih delitev na dominantne in podrejene, večinske in manjšinske, ter središčne in marginalne skupine. To ne pomeni, da sploh ni več takšnih skupin, ki bi jih lahko imeli za dominantne ali podrejene, temveč da je ta delitev začasna, relativna in omejena, tako da omenjene kategorije ne zajemajo osrednjih družbenih procesov.

Namesto ostrih in celostnih družbenih delitev se uveljavlja mreža razlik, ki sicer zadevajo vso družbo, vendar jih ne moremo homogenizirati v preproste bipolarne delitve ali hierarhije. Tipične so npr. razlike v življenjskih slogih, ki se reciklirajo v kulturnih in potrošniških slogih, slogih okusa, v različni uporabi medijev, izrabi prostega časa itd. V sodobnih družbah obstaja vrsta družbenih skupin, ki razvijajo partikularne vzorce vsakdanje kulture in vrednostne sisteme, vendar ne toliko v opoziciji do katere od vladajočih skupin ali ideologij kot v odnosu do konkurence in razlikovanja med skupinami.

Namesto dominance ekonomske moči nad vsemi drugimi sferami družbene produkcije in reprodukcije se v sodobnih družbah oblikuje mreža različnih socialnih moči in družbenih kapitalov in vsak od teh obvladuje del družbene produkcije in reprodukcije. Zaradi družbene dinamike, ki jo prinašajo te spremembe, ni pomembno, ali so določene skupine manjšinske ali večinske glede na družbo, temveč kakšen je njihov družbeni potencial v novi strukturi družbenih kapitalov (Bourdieu, 1984).

Danes mnogi govorijo o zbrkljani identiteti posameznika. Podobno lahko govorimo tudi o zbrkljani identiteti skupin in družbe. Družbene heterogenosti in fluidnosti ne moremo ukiniti s poskusi osrediščenja identitete okrog velikih ideoloških (npr. nacionalnih) projektov. Ti lahko dajo le začasen rezultat, ki hitro preide v družbeno regresijo in poskuse nasilnega homogeniziranja družbe. Sodobne družbe so torej družbe tveganj in možnih izgub, ki nastajajo zaradi množice izbir. Teh izbir ne moremo ukiniti ali poenotiti (Beck, 1986). Ne moremo jih preložiti na hrbet določenih skupin, čeprav je res, da so ta tveganja neenakomerno porazdeljena.

Zaradi notranjega členjenja in razlikovanja družbenih moči in kapitalov se tudi družbene elite izbirajo po različnih merilih in dimenzijah socialne primerjave. Družbene elite tako niso več avtomatsko nosilci (politične) oblasti in ekonomske moči. Pomenijo lahko tudi elite s stališča znanja, informacij, življenjskih slogov, kulture itd. Te elite so praviloma raznolike in tudi dostop do njih je raznolik, to pa pomeni, da tudi ni reprodukcije elit v okviru vnaprej določenih socialnih skupin.

Tudi možnost za dvig po družbeni lestvici je odprta veliko več ljudem kot kdajkoli doslej, a enako je odprta tudi možnost za padec na družbeno obrobje. Te spremembe v družbeni stratifikaciji so enako pomembne za sodobne razvite družbe kot za družbe v tranziciji. Glede na to lahko domnevamo, da v Sloveniji poteka intenzivna družbena dinamika. Dogaja se hitra alokacija različnih kapitalov in družbenih elit, pri tem pa nekatere skupine poskušajo ohranjati tradicionalno združevanje vseh vrst kapitalov v svojih rokah, druge pa težijo k fluidnemu diverzificiranju kapitalov in družbenih elit.

RELATIVIZACIJA IN PLURALIZACIJA RAZLIK MED SKUPINAMI

Omenjena dejstva kažejo, da se je spremenil temeljni vzorec razmerij med družbenimi skupinami; predvsem odnos dominacije in podrejanja, ki je reproduciral temeljne vzorce družbene delitve dela (hierarhična delitev dela na "upravljalno" in "izvrševalno" delo) in odnosov (patriarhalno strukturo odnosov v tradicionalni družini). To razmerje je vzdrževal obsežen psihosocialni aparat, ki je dominantnim skupinam omogočal ohranjanje in krepitev dominacije, podrejene skupine pa silil v konformizem in (morebitno) odklonskost.

Dolgo se je zdelo, da obstaja za manjšino le eno vprašanje; namreč ali se bo in koliko se bo prilagodila večini. Konformnost z večino namreč velikokrat pomaga zmanjševati kognitivne in emocionalne napetosti in razlike, zlasti če je podrejanje večini povezano z nagrajevanjem, "nepodrejanje" pa z različnimi sankcijami. Po Riesmanu (1965) večina deluje podobno kot avtoriteta, je nekakšna "anonimna avtoriteta". Konformnost z večino potem odvzema posamezniku odgovornost za njegova lastna stališča, ocene in dejanja, saj jih legitimira z avtoriteto večine. Socialni vpliv večine na manjšino oz. posameznika se posebno okrepi, ko gre za institucionalizirano večino (npr. pripadnike vplivne državne institucije, predstavnike znanstvene skupnosti, člane politično močnih skupin itd.). če se "glas večine" spremeni v glas avtoritete, ki reprezentira večino, se združi moč večine z močjo avtoritete.

Tako se zdi, da je proces socialnega vpliva v skupini **enosmeren**, je proces **od zgoraj navzdol**, to je od večine k manjšini in le izjemoma narobe. Namreč, večina ima vedno možnosti za negativno sankcioniranje in stigmatiziranje obnašanja manjšin kot odklonskega obnašanja. Tako se zdi, da imajo manjšine le malo možnosti za svoja lastna stališča ali obnašanja, oziroma drugačnost je vedno dosežena za ceno stigmatiziranja in marginaliziranja.

V desetletjih po drugi svetovni vojni pa so se omenjeni vzorci razmerij med skupinami spremenili, predvsem razmerja med dominantnimi večinami in kreativnimi manjšinami. Razlogi za to so številni. Med najpomembnejšimi so opuščanje hierarhičnih in bipolarnih modelov družbenega nadzora v dveh temeljnih procesih družbene reprodukcije; v procesu dela in zasebnosti (sprememba spolnih in generacijskih razmerij in odnosov). Zaradi razvoja sodobne informacijske tehnologije se ukinja potreba po bipolarnih odnosih kontrole, upravljanja in izvrševanja v procesu dela. Novi načini produkcije podpirajo različne oblike povratnih zvez med vsemi udeleženci v proizvodnji, sodelovanje pri odločanju in v lastnini podjetij itd. Mladinska in feministična gibanja šestdesetih in sedemdesetih let in novi, bolj demokratični vzorci vzgoje in socializacije v družini in zunaj nje so spodjedli moč tradicionalne avtoritete v zasebnosti in družini ter njeno legitimnost. S tem, ko so izgubili svojo moč in legitimnost vzorci dominacije in podrejanja na področju dela in zasebnosti, so izgubili svojo moč in legitimnost tudi v drugih skupinah, zlasti v razmerjih med večinami in manjšinami v družbenem prostoru.

Zaradi teh sprememb je postal tradicionalni vzorec odnosov med večino in manjšino, ki se je ravnal po logiki dominacije in podrejanja, osrediščenja moči pri nekaterih socialnih elitah in strahu pred "odklonskostjo" manjšin, vedno bolj neuporaben in neuspešen. Tradicionalni odnosi med večino in manjšinami postajajo "neustrezni". Poleg tega se tudi delegitimizirajo. Tako postaja mogoče, da različni subtilni psihosocialni vplivi, ki so bili doslej potisnjeni v ozadje ali preprosto neopaženi, postajajo vidni in pomembni tako za vsakdanjo zavest kot tudi za znanost. Med temi so zlasti pomembni **povratni učinki kreativnih manjšin na večine** ter ukinjanje binarnih socialnih delitev in binarnih socialnih kategorizacij zaradi sočasnega delovanja različnih manjšin in pluralizma družbenih elit.

Namesto sheme dominacija večin nad manjšino ter konformizem manjšine z večino se je v zadnjih desetletjih uveljavilo bolj obojestransko razmerje. Pri tem večine oblikujejo svoj vpliv nad manjšinami s tem, da zmorejo inkorporirati nekatere njihove družbene, kulturne in idejne inovacije, manjšine pa sprejemajo večine v toliko, v kolikor se čutijo integrirane v družbo, ki jo določa večinska skupnost. Novi vzorec medsebojnih odnosov med večino in manjšino ne spreminja le tradicionalnega pojmovanja odnosov med večino in manjšino, temveč tudi druge pomembne pojme, kot so dominanca in podrejenost, socialna moč in socialna odvisnost, družbena elita (center) in družbena obrobnost.

Ti pojmi postajajo vse bolj relativni in relacijski. Označujejo večinoma nestalne pozicije družbenih skupin glede na različne dimenzije družbene moči in statusa: ekonomski, sociokulturni, politični, psihološki kapital. Noben od teh kapitalov ni več osrednji in a priori dominanten nad preostalimi in temu ustrezno nobena družbena skupina nima več monopola nad socialno močjo in kapitali. Različne vplivne skupine predstavljajo distribuirano mrežo socialnih moči, v kateri ni vnaprej določenega centra ali vnaprejšnjega obrobja, družbenega vrha ali tal.

Namesto pojmov, ki karakterizirajo dominantnost, osrediščenost, socialni red in socialno moč, se v družboslovju devetdesetih let uveljavljajo pojmi, ki se zdijo bližje realnosti: **decentriranost, pluralnost, interakcija, brkljarija**. Ti pojmi značilno karakterizirajo strukturalne učinke sočasnega vpliva različnih manjšin oz. različnih socialnih projektov na družbo in posameznike. Vzporedno s tem pridobiva veljavo družboslovje, ki se ukvarja z na videz obrobni temi, kot so raziskave življen-

jskih stilov, medosebnih interakcij, različnih družbenih skupin (ženske študije, študije spolov, študije mladine, starih) oz. marginalnih skupin. Skupni učinek teh raziskovanj bi lahko označili kot majhen paradigmatški, vsekakor pa konceptualni obrat v družboslovnem raziskovanju.

VPLIV MANJŠIN NA SOCIALNE SPREMEMBE

V sedemdesetih letih je analiza socialnopsiholoških eksperimentov in teorij pokazala, da veljajo tradicionalne ugotovitve o dominaciji večine nad manjšino le v omejenih mejah, namreč takrat, ko je socialni kontekst vnaprej določen in podan, ko manjšina ni imela veliko ali sploh nobene možnosti za definiranje ali spremembo le-tega. To spoznanje je med drugim pri vrsti raziskovalcev zbudilo dvom o ustaljenih predstavah in teoretski paradigmi o odnosu med večino in manjšino. Avtor, ki je najbolj vplival na spremembo ustaljenih predstav in konceptov, je bil vodilni evropski socialni psiholog S. Moscovici (1976).

Moscovici je razvil koncept, po katerem je **socialni vpliv dvosmeren proces**: "od zgoraj navzdol" (od večine k manjšini) in "od spodaj navzgor" (od manjšine k večini). Ta dvosmernost socialnega vpliva pomeni, da ob procesu stabiliziranja skupin (zaradi konformizma, sprejemanja skupnih norm, vrednot, pravil, sankcioniranja odklonskosti) poteka tudi nasprotni proces, destabiliziranje in inovativno preoblikovanje skupin. Ta drugi proces je po Moscoviciju rezultat vpliva kreativnih manjšin na večino v določeni skupnosti.

Poskusi in empirična opazovanja so pokazali, da sloni vpliv manjšine na večino v njenem **konsistentnem in prepoznavnem stilu obnašanja (delovanja)**. Konsistentnost obnašanja članov manjšine se lahko kaže na različne načine: v sinhronosti obnašanj, stališč, stabilnosti samopredstavljanja manjšine večini, predvsem pa v ohranjanju trdnih, sistematičnih, koherentnih in avtonomnih stališč in oblik dejavnosti skozi čas.

Konsistentno obnašanje manjšine v odnosu do večine ustvari pri članih večinske skupnosti občutek negotovosti glede njihovih lastnih mnenj, ocen, norm. Manjšina, ki trdno zagovarja svoje poglede, vedno zastavlja resen problem večini, saj skuša ta doseči skladnost med vsemi člani skupine (Sampson, 1991). Tedaj manjšina dokaže, da so možni in legitimni tudi drugačna interpretacija in drugačni pogledi na stvari. Vendar ima ta učinek manjšine svojo mejo. Kadar se manjšina vede rigidno,

dogmatsko in ni pripravljena sklepati razumnih kompromisov, lahko izzove močan učinek zavračanja. Le manjšina, ki zna kombinirati obrambo svojih temeljnih stališč in fleksibilnost v dogovarjanju o skupnih ciljih, ima lahko znaten vpliv na večino (Mugny, 1984).

Konsistentnost sama v obnašanju manjšine ni pomembna. Pomembno je, da jo kot konsistentno prepozna večina ter dejstvo, da začne večina nato pripisovati manjšini skupinsko identiteto, avtonomnost itd. Da bi večina prepoznala konsistentnost v obnašanju manjšine, se mora manjšina vesti na prepoznaven način. Poudarjati mora svojo avtonomnost, postati socialno opazna oziroma središče pozornosti skupine. Kadar manjšina opazi, da vpliva na večino, se učinki njene konsistentnosti povečajo podobno kot se pri kotaljenju povečuje snežena kepa (Kiesler, Pallak, 1975, Mugny, 1984).

Neposredno moč konsistentne manjšine pa lahko zmanjšajo ali celo izničijo razne oblike socialnega pritiska večine na manjšino. Če se pokaže, da manjšina brani svoja stališča kljub pritisku večine, se pokaže za toliko bolj upoštevanja vredna v očeh večine. Večina je tedaj pripravljena pripisati manjšini avtonomnost in relevantnost njenih stališč in vedenjskih oblik. Zaradi tega pripisovanja večina šele začne resno jemati manjšino, opazovati začne realnost tudi s stališča manjšine. Po drugi strani pa se zmanjša vpliv manjšine na večino, dokler ima večina še druge, alternativne razlage za obnašanje manjšine.

Razlike med vplivom manjšin in večin so tudi v (ne)posrednosti socialnega vpliva. Vpliva manjšine ne moremo meriti z vplivom večine na ravni neposrednega vplivanja, pač pa na ravni posrednega vplivanja. Posredni vpliv manjšin se pogosto izkaže kot močnejši kot neposredni vpliv večin (Moscovici, 1976, Mugny, 1984 idr.). Vpliv manjšine na večino je torej posreden in subtilen.

Moscovici je razvil hipotezo o dveh pglavitnih načinih socialnega vpliva: o **procesu socialne primerjave** in **procesu vrednotenja**. Proces socialne primerjave je značilen za delovanje večine na manjšino, proces socialnega vrednotenja pa za delovanje manjšine na večino. Pri procesu socialne primerjave skušajo skupine na vsak način uskladiti svoja mnenja z mnenjem večine, vendar pri tem ne posvečajo veliko pozornosti veljavnosti teh mnenj. Pripravljene so tudi na popuščanje pred mnenji večine, to pomeni, da javno zagovarjajo eno, zasebno pa mislijo drugače.

Nasprotno pa se dogaja pri procesu vrednotenja. Pri tem večina poskuša razumeti, zakaj ohranja manjšina svojo konsistentno pozicijo. Pozornost večine je sedaj namenjena objektu stališč. Nanj skuša gledati, ne da bi se tega vedno zavedala, iz zornega kota manjšine. Tedaj se lahko zgodi, da posamezne osebe (vsaj zasebe oz. latentno) **"konvertirajo" k poziciji manjšine**. Večina torej vpliva z normativnim pritiskom, posledica tega je socialni konformizem. Kreativne manjšine zaradi svoje drugačnosti delujejo privlačno. Ta privlačnost nezavedno vpliva na večjo pripravljenost večine, da ta relativizira svoja siceršnja stališča in presoje ter začne razmišljati v alternativnih terminih.

Normativni pritisk večine sicer zavre javno izražanje tega učinka, vendar ne more za dlje časa zadržati procesa konverzije. **Večina torej spreminja predvsem manifestno obnašanje, manjšina pa implicitno oz. "zasebno"**. Stvar drugih socialnih okoliščin je, kdaj se do tedaj zasebno obnašanje začne kazati kot manifestno, kdaj začne tudi prejšna večina javno prevzemati obnašanje in stališča manjšine, tako da pride do **"učinka snežne kepe"**.

SOCIALNA KATEGORIZACIJA IN MEDSKUPINSKA PRIMERJAVA

Proces delitve socialnega prostora na večinske in manjšinske skupine vključuje torej različne socialnopsihološke procese, v prvi vrsti pa procese socialne kategorizacije in socialne primerjave. Ti procesi opredeljujejo socialne identitete pripadnikov različnih skupin, socialno percepcijo, utrjujejo razmerja med močjo skupin, tekmovalne ali solidarnostne dejavnosti skupin itd. Rezultati teh procesov so lahko zelo različni. Segajo od pozitivnih primerov medsebojnega spoštovanja in sodelovanja v socialnem polju do produkcije iracionalnih predstav in strahov pred drugimi in drugačnimi, tako da to povzroči medsebojno izključevanje, nasilno spreminjanje socialne identitete in celo nasilno medsebojno obračunavanje.

Procesi **socialne primerjave in socialne kategorizacije** posameznikov in skupin razdelijo socialni prostor na "naše" in "vaše", domače in tuje. Socialna kategorizacija razvrsti ljudi v različne kategorije in jim pripisuje različne specifične lastnosti, sposobnosti, pomanjkljivosti ali prednosti itd. Posameznik sprejme določene oblike delitve socialnega sveta na tiste vidike, ki pripadajo njegovi lastni skupini ("nam") in one, ki pripadajo tujim ("vam", "onim") (Tajfel, 1981, Turner, 1984). Zato socialna

kategorizacija pomeni vedno tudi določanje mesta v odnosu do različnih skupin, "samoumeščanje" posameznika v socialnem svetu. Socialna kategorizacija je več kot zgolj kognitiven proces, saj vsebuje tudi motivacijo in emocionalno naravnost do objektov kategorizacije (Ule, 1997).

Najzanimivejši dejavnik socialne kategorizacije je proces **primerjave in vzpostavljanja pozitivnih razlik** (Turner, 1975). številni eksperimenti in opazovanja so pokazali, da smo ljudje žrtve sistematičnih napak v percepciji in presoji razlik med skupinami. Predvsem smo nagnjeni k previsokemu vrednotenju lastne skupine in prenizkemu druge (tuje skupine). To se zgodi celo pri povsem naključno in ad hoc sestavljenih skupinah. Pojav pa se širi pri notranje bolj kohezivnih in trajnejših skupinah, ki posameznika spremljajo dlje časa ali vse življenje.

Proces pozitivnega razlikovanja je ena od kognitivnih opor za razvoj predsodkov do drugih skupin, ni pa nujno njihov izvor. To je le tedaj, kadar se primerjanje skupin med seboj poveže s kako ideologijo, npr. ideologijo poslanstva ali večvrednosti skupine (Billig, 1985).

INOVATIVNOST SOCIALNIH MANJŠIN

Moscovici in drugi socialni psihologi torej opozarjajo, da manjšine vplivajo na večino na drugačen način in na drugi ravni kot večine na manjšino. Večina deluje na manjšino neposredno in eksplicitno, s svojo ekonomsko ali politično močjo, manjšina pa posredno in implicitno, s svojo privlačnostjo in inovativnostjo (Moscovici, 1976). Ne deluje s svojo ekonomsko ali politično močjo, temveč z alternativami, ki jih odpira tudi večini. Večina predvsem zožuje obseg in vsebino alternativ v vedenju in stališčih svojih članov, kreativna manjšina pa motivira člane vse skupnosti in ne le člane manjšine k razširjanju alternativ.

Načinov, na katere lahko manjšine dosegaajo ta vpliv, je veliko. Moscovici pa poudarja predvsem tri: **konsistentnost** v vedenju in stališčih manjšine, **vztrajanje** pri svojih stališčih in **opaznost** v očeh večine.

Moč manjšin je paradoksalno ravno v njihovem robnem položaju. Kreativne manjšine so **nekonformne**, privoščijo si nekaj "več". Od tod vtis o večji svobodi, ki izhaja iz drugačnosti. člani večinske skupine pogosto zavidajo manjšinam njihovo drugačnost, ker imajo vtis, da jim je dovoljeno nekaj, kar ni dovoljeno večini, da imajo nek užitek, ki ga večina ni deležna.

Učinki manjšine so torej subverzivni, saj spodjedajo navidezno homogenost, zlasti ideološko homogenost večine. Ni čudno, da so **simbolne provokacije drugačnosti** najmočnejše orožje kreativnih manjšin proti poskusom "večinskega" discipliniranja ali uravnavanja vedenja in mišljenja.

Takoj moramo opozoriti, da je vtis, da je manjšina bolj svobodna, vtis **o presežnih užitkih manjšin** pogosto lažen, ker drugačnost manjšine pomeni tudi veliko travmo in obremenitev za manjšino. Poglavitna ovira, s katero ima opraviti manjšina v svojem poskusu preboja iz marginalnosti, je stigma zaradi drugačnosti, tj. pripis kakega manka manjšine glede na večino oz. glede na "normalno" stanje. Če hoče manjšina povečati svoj vpliv na večino, mora najprej opraviti individualno in kolektivno refleksijo svoje stigme. Nato mora manjšina voditi zapleteno in pogosto mučno "identitetno politiko", s katero skuša doseči ravnotežje med svojo prepoznavno drugačnostjo in normami večinske skupnosti (Goffman). Šele ko si manjšina v večinski skupnosti pribori toleranco do svoje drugačnosti in priznanje legitimnosti svojih prizadevanj za spremembo socialne klime v večini, lahko deluje na večino in morda spremeni socialno klimo sebi v prid.

Od tega, da večina zazna drugačnost določene manjšine in njeno znotrajskupinsko kreativnost, do tega, da se manjšina kreativno integrira v večino, je torej še dolga pot. Zato so občutki zavisti med člani večine zaradi "svobode", ki si jo lahko privoščijo določena manjšina, pogosto le projekcija nezavedne ogroženosti od lastnih norm in lastnih potlačitev.

Zanimivo je, da poskuse emancipacije podrejenih skupin takšni nesporazumi redno spremljajo, saj praviloma slišimo očitke na račun manjšin, češ da imajo že tako preveč svobode, da si prilaščajo več pravic, kot jih ima večinska skupnost itd. Teorijo o privlačnosti ustvarjalnih manjšin za večino moramo torej postaviti v ustrezen družben in socialnopsihološki okvir, da temu vplivu postavi meje.

DRUŽBENO VKLJUČENE IN IZKLJUČENE MANJŠINE

Po teh razpravah in raziskavah ne smemo sklepati, da je napor manjšine pri vplivu na večino manjši od napora večine, da bi si podredila manjšino - saj je prav nasprotno. Na manjšine gleda večina na splošno negativno. Posebej alternativne in odklonske manjšine so v splošnem neprivlačne in sumljive za večino. Zdi se nekooperativne in nekompetentne (Mugny, 1984).

Na kratko, manjšine po sebi nimajo nobene apriorne značilnosti, ki jim omogoča pozitiven vpliv na večine. Samo v razmeroma redkih primerih - če manjšine odlikujeta sinhrona in diahrona konsistenca v obnašanju in stališčih - lahko računajo na večji vpliv in prevrednotenje svoje podobe v očeh večine. To pomeni, da si morajo manjšine precej bolj prizadevati za dosego odmevnost pri večini kot pa ga uporabi večina, da bi vplivala na manjšino.

Poleg tega morajo manjšine pravilno usmeriti svojo energijo. Če jo usmerjajo le na tiste pripadnike večine, ki so nosilci moči, vodilnih položajev v institucijah ipd., bodo imele verjetno malo uspeha. Vpliv manjšin namreč ne more ogroziti aparatov države, ki podeljuje moč in status v družbi. Večji uspeh dosežejo manjšine, če usmerijo svojo energijo na širšo populacijo in se pri tem v očeh neodvisne javnosti izkažejo za konsistentne (Mugny, 1984).

Raziskave kažejo, da je najpomembnejša ovira, ki preprečuje socialnim manjšinam, da bi razvile svoje socialne projekte zanimive za večino, socialna **izključenost** (Maas idr., 1982). Manjšine, ki so integrirane v večino in jih ta prizna, imajo daleč več možnosti za svoj povratni vpliv na večino kot pa socialno neintegrirane ali izrinjene manjšine. Pri njih namreč deluje negativna socialna primerjava; pri tem se skušajo člani večine predvsem čim bolj jasno razlikovati od manjšine in ničesar ne sprejemajo od nje. Zato se morajo družbeno izločene skupine bojevati na dveh frontah: za preseganje stigme različnosti ter za notranjo konsistenco svojih stališč, vedenjskih oblik, vrednot in vztrajanje pri njih. To pa je pogosto zelo težko.

Maass s sodelavci je uvedel razliko med:

- *enojnimi in*
- *dvojnimi manjšinami.*

Enojne manjšine se sicer razlikujejo od večine, vendar so vključene v večinsko skupnost. Dvojne manjšine pa so na različne načine izključene iz večine, npr. na podlagi ekonomske, politične in jezikovno-kulturne diskriminacije, zato predstavljajo za večino "zunanje" skupine (out-groups, Maas idr., 1982). Za člana večinske skupine je psihološko gledano tako večji strošek ukloniti se vplivu dvojne kot enojne manjšine. Če sprejme nazore in stališča dvojne (izključene) manjšine, mora biti pripravljen na redefinicijo svoje socialne identitete (Mugny, 1984).

Preživetje (dvojne) manjšine je odvisno od tega, ali je privlačna vsaj za del javnosti. To pa pomeni, da mora pokazati določeno fleksibilnost. Brez srečne združitve konsistentnosti in **fleksibilnosti** manjšine proizvedejo le polarizacijo, ki povzroči zavračanje manjšine v družbi. Dober primer negativnega učinka sicer konsistentne manjšine na večino so teroristične levičarske skupine, ki so delovale v Zahodni Evropi zlasti po letu 1970. S svojo levičarsko rigidnostjo in dogmatizmom so od sebe odvrnile večino, zato so začele s terorjem, da bi s tem dosegle novo odmevnost. A v resnici so le dokazovale svojo ozkost in nefleksibilnost, izzivale pa so še močnejše zavračanje kot prej. S tem svojim vedenjem niso zmogle družbi odpreti nobenih pravih alternativ, pa čeprav so vsaj nekatere utemeljevale svojo dejavnost z družbeno krizo, ki je prizadevala večino javnosti.

Te ugotovitve nas vodijo k sklepni domnevi, da manjšina v ugodnih razmerah in ob ustreznem vedenju svojih članov lahko vpliva na večino, tako da ta začne postopoma prevzemati njeno obnašanje, njena stališča. To se dogaja, če že od začetka "odklonsko" obnašanje ni bilo zgolj partikularnost, ki zadeva "le manjšino", temveč je bilo implicitna univerzalnost, še ne spoznana zahteva časa in okoliščin. V tem primeru je manjšina definirana le s tem, da ima manj članov kot večina v skupini (ali v družbi), ni pa manjšina glede na potencialnosti svojega "alternativnega" obnašanja.

Če je ta naš splošni sklep pravilen, bi morali razlikovati med

- **odklonskimi** manjšinskimi skupinami in
- **alternativnimi** manjšinskimi skupinami.

Prve predstavljajo zgolj konsistentne manjšine, ki se razlikujejo od večine, vendar pa nimajo zadostne fleksibilnosti, da bi lahko premagale mejo drugačnosti. V najboljšem primeru ostanejo neobvladane manjšine. So v nenehni nevarnosti, da izgubijo identiteto manjšine ali se znova asimilirajo z večino ali pa se zatečejo v rigidnost in dogmatizem, ta potem ostane neplodna partikularna pozicija.

Alternativne manjšine vsebujejo latentno, morda pa tudi že jasno definirano "univerzalnost", ki ima vse razloge, da problematizira trenutno vladajočo "univerzalnost" in jo morda zamenja. Vprašanje, ki pa ostaja odprto, je, ali ni mogoče, da se tudi v "napačnih univerzalnostih", npr. v raznih političnih ideologijah, uporabijo ti mehanizmi preraščanja manjšine v večino.

da skratka s spretno manipulacijo svoje komunikacije z večino dosežejo vtis, da so nekaj novega, obet univerzalnosti, v resnici pa so le iluzija več. Ali ni bila to usoda različnih "zmagovitih" revolucionarnih skupin, ki so vse začele kot na videz nepomembne manjšine? To pa pomeni, da analiza socialnega vpliva manjšine na večino in narobe ne more zastati pri stilu obnašanja (konsistenca, strukturiranost, odločenost itd.), temveč je potrebno vključiti tudi analizo ideoloških učinkov, ki skupaj s socialnopsihološkimi dejavniki lahko sproducirajo "učinek snežne kepe" (gl. tudi Mugny, 1984).

DIFERENCIACIJA ELIT IN HOMOGENIZACIJA MARGINALNOSTI

Ugotovitev, da se sodobne družbe čedalje bolj spreminjajo v družbe različnih vplivnih manjšin, da ni več uniformno monopolnih skupin, npr. dominantnih večin, je potrebno dopolniti z drugimi ugotovitvami, ki zavračajo morebitne prehitre in preoptimistične sklepe o splošnem ukinjanju logike dominance in podrejanja v vsesplošni "pluralizem razlik", o emancipaciji manjšin ipd. v postmodernih družbah. Diferenciacija in pluralizacija družbe namreč ne zajemata vseh družbenih skupin v enaki meri. Podatki o novi družbeni stratifikaciji v razvitih družbah kažejo, da se nove in stare družbene elite čedalje bolj diferencirajo in pluralizirajo, nasprotno pa se nekatere marginalne skupine čedalje bolj stapljajo med seboj in notranje homogenizirajo.

Soupadanje osebnih in socialnih nezgod je predvsem posledica poindustrijske modernizacije družbe, ki naglo odpravlja mnoga tradicionalna delovna mesta in poklice, kvalifikacije in izobrazbe, ne nudi pa alternativ. Dodatno deluje še postopno odpravljanje socialnih blažilcev družbenih tveganj in neuspehov, ki so jih vsebovale dosedanje socialne države, ter globalizacija svetovne proizvodnje. Poprejšno homogenizacijo družbenih moči in kapitalov okrog nekaterih družbenih skupin (razredov) je na določen način nadomestila homogenizacija odrinjenih in neuspešnih skupin v socialni tekmi. Diverzifikacijo "bede" iz časov predindustrijskih in industrijskih družb pa je nadomestila diverzifikacija novih socialnih elit in družbenih kapitalov.

Ta proces vnaša v projekt poindustrijske modernizacije nova tveganja in možnosti za nove globalne družbene konflikte. Ne smemo pozabiti, da je krepitev pluralizma razlik in manjšinske družbe v zadnjih desetletjih v Evropi potekala v okviru dobro

organiziranih socialnih držav, ki so si "lahko privoščile" številne varovalne socialne mehanizme, ki so omogočali širjenje alternativnih in bolj tveganih življenjskih oblik. Zato je ta proces zelo odvisen od ugodnih ekonomskih in družbenih razmer in zelo občutljiv za ekonomsko politične zaostritve.

Postopno ukinjanje socialne države znova prenaša na pleča posameznikov skrb za lastno preživetje, pa tudi posledice morebitnih življenjskih, delovnih, ekonomskih neuspehov. Razpad dosedanjih sindikalnih in drugih sistemov dogovorov in uravnoteženj med "delom" in "kapitalom" pa lahko privede do obnove razrednih spopadov v novih oblikah in obnove tradicionalnih razmerij glede na moč in dominacijo v družbi. V tem primeru bi se celoten projekt "poindustrijske moderne" pokazal za še eno od zgodovinskih iluzij emancipacije, tako kot so se pokazali različni razsvetljevski projekti in socialistične revolucije.

LITERATURA:

- Beck, U. (1986): *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne.* Suhrkamp, Frankfurt/M
- Bourdieu, P. (1984): *Distinction. A Social Critique of Judgement of Taste.* Routledge & Kegan Paul, London
- Kiesler, C. A., Pallak, M. S. (1975): Minority influence: the effect of majority reactionaries and defectors, and minority and majority compromisers upon majority opinion and attraction. *European Journal of Social Psychology*, 5
- Maas, A., Clark III, R. D., Habercorn, G. (1982): The effects of differential ascribed category membership and norm on minority influence. *European Journal of Social Psychology*, 12
- Moscovici, S. (1976): *Social Influence and Social Change.* Academic Press, London
- Mugny, G. (1984): The influence of minorities; ten years later. V: H. Tajfel (izd.), *Social Dimension. European developments in social psychology*, 2, Cambridge Univ. Press, Cambridge
- Riesman, D. (1966): *Usamljena gomila.* Nolit, Beograd
- Sampson, E. (1991): *Social Worlds-Personal Lives.* Harcourt, Florida
- Tajfel, H. (1981): *Human Groups and Social Categories.* Cambridge Univ. Press, Cambridge
- Turner, J. C. (1975): Social comparison and social identity, some prospects for intergroup behavior, *European Journal of Social Psychology*, 5
- Turner, J. C. (1984): Social identification and psychological group formation. V: H. Tajfel (izd.), *Social Dimension. European developments in social psychology*, 2, Cambridge Univ. Press, Cambridge
- Ule, M. (1997): *Temelji socialne psihologije.* ZPS, Ljubljana